

יהודה נוימן המושג "כניעה" גרם לנו להלם מוחלט

סופר בכפר עציון, 1.5.2008

תכנית להעלות קיבוץ חמישי ושישי. בן גוריון ומוסדות הביטחון הבינו שוודאי יפרצו בקרוב מאורעות ומלחמה בין היהודים ובין הערבים, וצריך לאבטח את ירושלים מצד דרום. בין ירושלים לחברון יש ארבעים קילומטר, ואנחנו יושבים בדיוק בקילומטר ה-21. מוכן שאת הקיבוץ החמישי והשישי נכיר לא הצליחו להעלות על הקרקע, כי בינתיים הוחלט ב-כ"ט בנובמבר על חלוקת ארץ ישראל לשתי מדינות, ומאז כמעט לא עלו יישובים. כשאנחנו עלינו להתיישבות לא חלמנו במובן על מצור, לא על מלחמה ולא על שבי, ולצערי הרב כל הדברים האלה קרו לנו. חלמנו לחיות בשכנות טובה עם השכנים הערביים, ובאמת, עד כ"ט בנובמבר לא היו בינינו חיכוכים. אנחנו ביקרנו אצלם והם באו לבקר אותנו.

בקרבת הקיבוץ נבע מעיין קטן ודל מים, "עין אבו זית", וסלעים ואבנים בשפע. צירפנו את שני האלמנטים וקראנו

אני יליד כפר סבא. בשנת 1946, בזמן המנדט הבריטי לפני קום המדינה, הייתי שייך לגרעין ארצי של בני עקיבא, ואת ההכשרה שלנו קיבלנו בקיבוץ טירת צבי בעמק בית שאן. רוב הנוער בזמן ההוא היה קשור איכשהו להתיישבויות, וזה סוד ההצלחה שלנו. הרי היינו בסך הכול רק חצי מיליון יהודים בארץ ישראל והצלחנו להקים כל כך הרבה יישובים בשנים האלה.

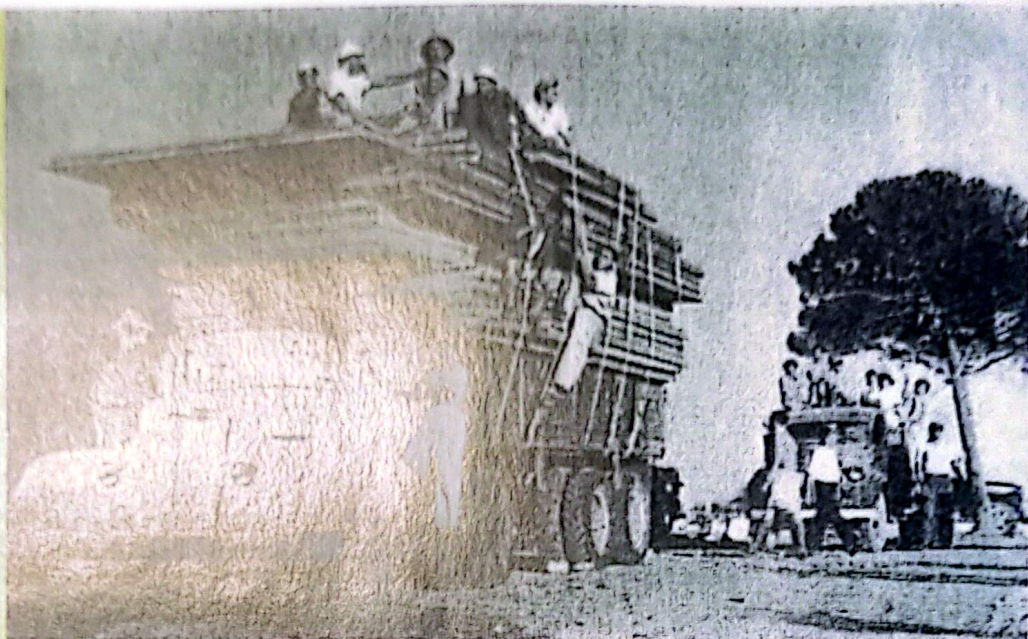
חלמנו על שכנות טובה עם הערבים

יום אחד קיבלנו הוראה להגיע לקיבוץ כפר עציון בגוש עציון. בגוש היו כבר שני קיבוצים: כפר עציון, שנוסד ב-1943, ומשאות יצחק שעלה ב-1945. אנחנו, קיבוץ עין צורים, עלינו ביום רביעי, 22 באוקטובר 1946. כמה חודשים אחרינו עלה גם קיבוץ רבדים, והייתה עוד

יהודה (יודק'ה) נוימן נולד בכפר סבא בשנת 1928, והיה ממקימי קיבוץ עין צורים בגוש עציון. במלחמת העצמאות השתתף בקרבות על הגוש ונפל בשבי ירדן ביום הכרזת המדינה, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948. הוא שוחרר מהשבי ב-א' אדר תש"ט, 28 בפברואר 1949.



אירועי העצרת
במסגרת דאגריד
לחורבן גוש עציון



הערבים פוצצו את קו המים, ולא היה אפשר להוביל מים מירושלים לגוש עציון. בירושלים חפרו בור מים מתחת לכל בית, על פי חוק. בחורף התמלאו הבורות האלה במים, וכך ניצלה העיר מצמא. גם אנחנו, בעין צורים, עשינו משהו דומה. מהגגות של שלושת הצריפים התקנו מרזבים ואגרנו את מי הגשמים, וכך גם אנחנו ניצלנו מצמא.

הערבים ניסו לנתק את היישובים

היינו 37 בחורים ו-15 בחורות בגילאים 18-19. את המכה הראשונה קיבלנו ביום חמישי כ"ח בכסלו. כמה מכונות נסעו מירושלים לגוש עציון, ובקילומטר ה-15 הותקפה השיירה הזאת על ידי כנופיה ערבית ונהרגו לנו שם עשרה חברים. זאת הייתה "שיירת העשרה". אחרי האירוע הזה כבר לא נסענו בצורה חופשית מירושלים לגוש עציון, אלא

לקיבוצנו "עין צורים". שלושה צריפים מוארכים, בית ביטחון, רפת, לול ושני מחסנים - זה היה כל הקיבוץ בימיו הראשונים. פנסי "לוקס" האירו את חדר האוכל, ובחדרי החברים דלקו מנורות נפט מפויחות.

המאורעות התחילו מיד אחרי כ"ט בנובמבר. בתחילה לא קראו לזה מלחמה, אלא "מאורעות", כמו ב-1921, ב-1929 ו-1936. אז התחילה בעצם מלחמת השחרור.

אגרנו את מי הגשמים

פה, בגוש עציון, חיינו עדיין את החיים השלווים שלנו. כיוון שהמעין הדל שלנו לא הספיק לצרכינו, הובלנו מים מירושלים במכלית (ירושלים קיבלה מים באותם ימים בצינורות ממעיינות ראש העין). כשהתחילו המאורעות

חלמנו לחיות בשכנות טובה עם השכנים הערביים, ובאמת, עד כ"ט בנובמבר לא היו בינינו חיכוכים. אנחנו ביקרנו אצלם והם באו לבקר אותנו



אימוני נשק בגוש
עציון לפני המתקפה
הערבית.
באדיבות הארכיון
לתולדות גוש עציון

הפר עיכב את השיירה

ב-27 במרץ, בשבת בבוקר, קיבלנו הוראה לעמוד ליד העץ, שהיה המקום המרכזי של גוש עציון. אמורה להגיע שיירה, צריך לפרוק אותה מה שייותר מהר כדי שתספיק לחזור מיד לירושלים. נשאלה השאלה למה בשבת? כיוון שגוש עציון נחשב לגוש דתי², הניחו ודאי שלא ישלחו שיירה בשבת. נוסף על כך, כיוון שבשבת לא נסעו שיירות מן השפלה לירושלים, היו די מכוניות ואנשי אבטחה וכל הדרוש על מנת לרכו את השיירה הזאת לגוש עציון. בבית לחם נתקלה השיירה במחסום, השומר ראה אותה, נבהל ופרץ את המחסום. השיירה עברה בשלום ואנחנו פרקנו אותה במהירות, אבל היא התעכבה משתי סיבות: הראשונה - כשפינו את הנשים ואת הילדים בתחילת ינואר מכפר עציון ומשואות יצחק, פינו גם את הרפת לקבוצת יבנה, אבל את

בדרך כלל בליווי צבא בריטי, שלא תמיד אהב כל כך ללוות אותנו. באותו זמן הערכים לא ניסו לכבוש שום יישוב יהודי, הם ניסו רק לנתק את הדרכים בין יישוב ליישוב. היישובים הראשונים שהערכים ניסו לכבוש היו עין צורים ורברדים, בקטע הצפוני של גוש עציון. ביום רביעי, ג' שבט, 14 בינואר, לפנות בוקר, הותקפנו על ידי כנופיה גדולה של ערכים בפיקודו של עבדול קאדר אל-חוסייני¹. עמדנו בהגנה כל היום, ובשעות אחר הצהריים קיבלנו הוראה לצאת להתקפת נגד. הם הופתעו מאוד, ספגו אבדות רבות ונסו על נפשם, אבל גם לנו נפלו שלושה חברים.

אני לא הייתי גנרל גדול, אלא חייל פשוט עם רובה איטלקי. הנשק שלנו היו סטנים, שמהם התפתח אחר כך העוזי. הסטן, יותר משהיה יורה, לא היה יורה. כשרצינו לירות - לא ירה אבל ידה כשלא רצינו...

2 שלושה מתוך ארבעת קיבוצי הגוש היו דתיים. רבדים השתייך לקיבוץ הארצי.

1 עבדול קאדר אל חוסייני (1907-1948) - מנהיג הכוחות הערביים באזור ירושלים במלחמת העצמאות. נהרג בקרבות הקסטל בידי כוחותינו.

מעריב
12.5.48

הלגיון התקיף את גוש עציון

על גוש עציון נערכה הת-משוריינים ובתותחים. הה-קר בכוחות גדולים של ה-קפה המסתיועת בכדי רבב תקפה נפתחה בשעה 5 הבו-לגיון סרמים נוספים חסרים.



➤
שיירת נבי דניאל נוסעת
לגוש. בדרכה חוזרת
לירושלים חיצונית אלפי
עובדים חמושים.
באדיבות הארכיון לתולדות
ידי ש"י

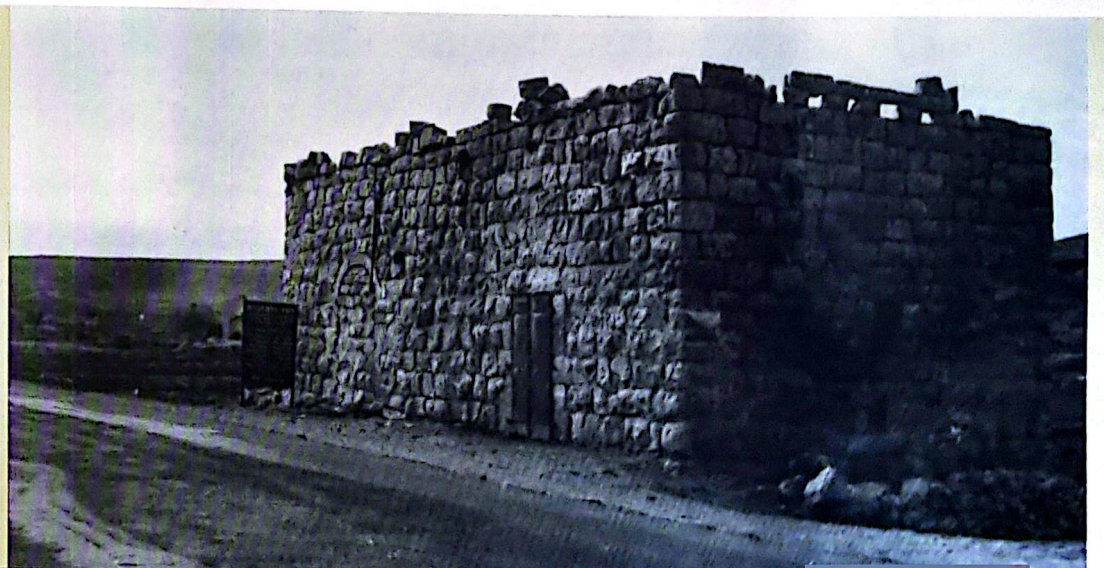
בבקשה לפנות את השיירה. הם הסכימו לבוא בתנאי שכל הנשק, התחמושת והציוד יישארו במקום. ביום שני אחר הצהריים הגיע הצבא הבריטי ופינה רק את הפצועים ואת ההרוגים. זאת הייתה כמוכן מכה מאוד קשה ליישוב, כי למחרת היה צריך להוביל שיירות לירושלים ולא היו מספיק מכוניות ואנשי אבטחה. חצי שעה לאחר מכן ראינו כבר את אנשי הכנופיות נוסעים במשוריינים האלה בין בית לחם לחברון.

זה לא פרות - זה טנקים

ביום רביעי לפנות בוקר (12 במאי), יצאנו עם כיתה מעין צורים למשלט אוכף המוכתר מדרום לכפר עציון, חמושים ברובים איטלקיים וסטנים בלבד. התמקמנו במשלט והתחלנו להשקיף על מבואות הכפר בית עומר. בדמדומי השחר נראה לי משהו מאוד מוזר. היה נדמה לי שערך פרות מסתובב שם. בחור ששכב על ידי אמר

הפר החליטו להשאיר. בשיירה הזאת החליטו להוריד גם את הפר הזה ליבנה. הוא היה כנראה פיקח מאוד, הבין מה עומד לקרות לו, ושעתיים התעסקנו אתו על מנת להעלות אותו על המשאית. סיבה שנייה - היה אצלנו מסלול תעופה לפייפרים שהמריאו משדה דוב לגוש עציון. אחד הפייפרים התקלקל ולא הצליח להמריא, והיינו צריכים להעמיס אותו על אחת המשאיות. כך התעכבה השיירה שעות. בינתיים קלטו שידור שמנהיג הכנופיות עבדול קאדר אל חוסייני יטפל בשיירה הזאת כשהיא תחזור לירושלים, וכך היה.

השיירה יצאה עם מפנה המחסומים בראשה, ומפקדה זורובל הורביץ, בן תל יוסף, פינה חמישה-שישה מחסומים. בנבי דניאל נתקע המשורייני שלו במחסום גדול, והוא עצמו הפך למחסום. האנשים התרכזו בבית האבן הסמוך, והתפתח קרב בינם לבין אנשי הכנופיות. ביום ראשון בבוקר הגיע אלינו מפקד הפלמ"ח יגאל אלון כדי למצוא דרך להושיע אותה, אבל אפילו הוא לא מצא פתרון. בשטח היו כבר 15 הרוגים ועשרות פצועים, וכלית ברירה פנו לצבא הבריטי



➤
לאחר שהותקפו בדרך
חזרה מהגוש לירושלים,
התבצרו בבית הכבוד עד
הגעת הצבא הבריטי.
באדיבות הארכיון
לתולדות גוש עציון

ייתכן שכראייה כוללת של פרישת הכוחות הבין שעלינו לשוב לעין צורים. 17 בחורים נהרגו שם באותו הבורק, וביניהם מפקד המנזר צבי בן יוסף, קומפוזיטור ומשורר, שכתב את השירים "יש לי כינרת", "הורה נהלל", "את חכי לי ואחזור" ועוד.

האם נחזיק מעמד?

הצלחנו לחזור איכשהו לעין צורים תוך שנה, ונכנסנו למערכת הגנה. היה שקט יחסי, אבל באוויר עדיין הייתה האם נחזיק מעמד? יום רביעי עבר. בלילה הראשון לא נלחמים, בלילה השני שקט. ביום חמישי לפנות הבוקר התחיל הקרב מחדש. הרגשנו שהמצב הולך ונחמץ, ושידורנו לפיקוד ההגנה: "מפגזים אותנו בתותחנים" "תיכנסו למקלטים", הייתה התשובה, והרי לא היו מקלטים. תחמושת שהוצנחה אלינו ממטוס פייפר קטן התבררה כלא מתאימה לנשק שבידינו. בשעות אחר הצהריים ראינו על הכביש כמה מכוניות נוסעות מכיוון כפר עציון עם ריהוט אורחי, עם ארונות, עם מיטות... לא ידענו בדיוק מה קרה, אבל הבנו שמה שהיו טוב לא קרה שם. בסביבות השעה שמונה בערב קיבלו המפקדים הודעה, שמתנהל משא ומתן על כניעה.

המושג "כניעה" גרם לנו להלם מוחלט. לא קלטנו שהמצב כל כך חמור. בדרך כלל מי שמבקש כניעה אלה החיילים הלוחמים שנלחמים בשטח, ולא המפקדה שיושבת בתל אביב או בירושלים ולא יודעת בדיוק מה קורה פה. עוד בתקופת שירותי בחי"ש כפר סבא היה ברור לי שלא נוטשים יישוב יהודי ולא נכנעים לערבים. מה פתאום כניעה? זה הוריד לנו את כל המורל. ואז מודיעים לנו "אם אתם לא רוצים שיקרה לכם מה שקרה בכפר עציון" (ואנחנו לא ידענו מה קרה בכפר עציון), אין לכם ברירה אלא

3 בכפר עציון נהרגו כל חברי הקיבוץ - 127 לוחמים ולוחמות.

"לא, אני חושב שאלה טנקים ושריוניות ידרניות שנעות ממבואות הכפר". ברגע שהם הרגישו בנו, התחיל הכוח הירדני להפגז אותנו ואת כל יישובי הגוש. הטנקים עלו על המשלט לעברנו, ואנחנו לא יכולנו לעצור אותם, גם היה לנו כבר פצוע. לא הייתה לנו ברירה אלא לסגת לכפר עציון. ניגשנו למפקד הגוש, מוש, שהיה המפקד האחרון של הגוש. משה זילברשמיט, היה לוחם, בחור ישר, יקה, דייקן בכל דבר. עוד לפני הקרב האחרון הוא החריר בנו את ההכרה שגוש עציון תיהפך למצדה שנייה. אף אחד לא יינצל. בהספד על 12 הבחורים שנפלו ב-4 במאי אמר: "מה אנו ומחיינו, העיקר הוא המפעל. נכה באויב בכל אשר נוכל, העיקר הוא נצח ירושלים". שאלנו את מוש מה לעשות, כי אנחנו בסך הכול מיועדים להגנה על עין צורים ולא על מקום אחר, ומוש אמר לנו "בואו אתי, אני יוצא עכשיו למנזר הרוסי".

המנזר הרוסי היה אחד המשלטים המרכזיים של גוש עציון, ששלט גם על כביש חברון-בית לחם. מי ששלט במנזר שלט למעשה על הגוש כולו. הוא חצה את הגוש לשניים - לעין צורים ורובדים בקטע הצפוני, ולמשואות יצחק וכפר עציון בקטע הדרומי. הלכנו עם מוש ככרת

עמדנו בהגנה כל היום, ובשעות אחד הצהריים קיבלנו הוראה לצאת להתקפת נגד. הם הופתעו מאוד, ספגו אבדות רבות ונסו על נפשם, אבל גם לנו נפלו שלושה חברים

דרך, והוא פנה מזרחה לכיוון המנזר הרוסי. נדמה לי שכעבור חצי שעה הוא כבר לא היה בין החיים. הוא נהרג שם יחד עם כל אנשי המנזר. שנים לאחר מכן שאלתי את עצמי מדוע לא ביקש מאתנו להצטרף אליו למנזר הרוסי.

מעריב
14.5.48

משלחת הצלב האדום הגיעה לגוש-עציון

רדיו ירושלים מודיע, כי עוד אמש יצאה משלחת הצלב האדום הבינלאומי לגוש עציון. הידיעה מוסיפה, כי הקרבות בגוש נמשכים. מאנשי עין-צור רים ורובדים לא נפגע איש. הוצאו פצועים, אותו מקור מוסר כי קבוצה יהודית הצליחה אתמול להביאם.

תרמיל עורה ראשונה ועל זרועי ענדתי סרט עם מגן דוד אדום. כשהירדנים ראו את התרמיל עליי הם הוציאו אותי מהשורה ושלחו אותי לחבוש חיילים לגיונרים שנפצעו בקרב מולנו כמה שעות לפני כן. ואתה כבר שבתי ולא יכול לסרב. אתה הולך. אלה היו לי הרגעים הקשים ביותר. ראיתי את כל הקבוצה שלי הולכת עם חיילים לגיונרים לכיוון בית זכריה, ואני צועד לכיוון אחר עם כמות לגיונרים. בלבי חשבתי "נו, מי יודע אם אני אראה אותם עוד פעם".

המברק האחרון שנשלח מגוש עציון: הלילה כבר לא נהיה כאן.
באדיבות הארכיון לתולדות גוש עציון.

חיכמת ביי ראה את ערימת הנשק הדלה, ואמר לנו "תביאו את כל הנשק שיש לכם". בסופו של דבר הוא השתכנע שזה מה שיש, ואמר לנו "אם זה באמת כל הנשק שיש לכם, והצלחתם לעצור אותנו יומיים וחצי על הטנקים והתותחים, אני צריך חמישים או ארבעים חיילים כמוכם. בתוך חצי יום אני נמצא בתל אביב" (תל אביב הייתה האידיאל שלהם מאז ומתמיד).

עוד לפני הקרב האחרון הוא החדיר בנו את ההכרה שגוש עציון תיהפך למצדה שנייה. אף אחד לא יינצל

הצלחנו לקחת ספר תורה

לפני שנפרדנו מעין צורים ארזנו בשק את הש"ס הגדול כדי לקחת אתנו, אך בשל כובדו לא עלה הדבר בידינו והוא נבזז עם כל השאר. לעומת זאת הצלחנו לקחת אתנו ספר תורה, לאחר שאחד החברים נאבק עליו עם ערבי שביקש לבזוזו.

אספו אותנו לקבוצה אחת, ופה עברו עליי הרגעים הקשים ביותר בכל המלחמה הזאת. ב-1947 נשלחתי מטעם המשק לקורס חובשים במעלה החמישה. ובזמן הכניעה היה עליי

נשארנו בחיים בזכות חיילי הצה"ל

הגעתי למקום האיסוף של הפצועים, ומסביב שפי' אנשי כנופיות. שכבו שם כמה פצועים, אחד מהם אף זוכר עד היום; הוא היה קטוע רגל, כנראה עלה על מוקדים שלנו. ומה כבר יכול לעשות חובש של 1947? איזה צמחה הוא ומה הוא יודע? עשיתי מה שיכולתי, והייתי בטוח שאני גומר את העבודה שלי והירדנים עוזבים אותי לנפשי, ובתוך כמה שניות אני לא נשאר בין החיים. אבל הליגונרים שמרו עליי היטב, וכשגמרתי את העבודה הם החזירו אותי לקבוצה שלי, שלמזלי עדיין לא נטעה. אני מספר כל זאת לא בגלל היותי גיבור גדול. לא הייתי כלל גיבור גדול. אני רוצה רק להבהיר, שכל מי שיצא חי מגוש עציון, יצא רק הודות ללגיין הערבי. הייתה לכך השלכה גם אחר כך, במחנה השבויים אום אל ג'מאל. בדרך שלט אז המלך עבדאללה, סבו של המלך חוסיין, סבא רבא של המלך עבדאללה של היום. הוא נתן הוראה לחיילים שלו לשמור עלינו מכל משמר, לא מפני שהוא אהב אותנו כל כך, הוא פשוט רצה להראות לעולם האירופי שגם הערבים יכולים להיות בני אדם, גם הערבים יכולים להיות תרבותיים ולשמור על חוקי ז'נבה. וכך הם התנהגו אתנו בכל התקופה שהיינו איתם.

עלינו על המשאיות והתחלנו לנוע. עברנו את בית זכריה והגענו לעץ, סמל הגוש. בכפר עציון לא היה דבר שהעיד על מה שהתחולל במקום. ביציאה לכביש בית לחם-חברון עלתה אחת המשאיות שנשאה את שבויי רבדים על מוקש שאנחנו הנחנו כמה ימים קודם לכן, אדם אחד נהרג ושלושה נפצעו. המשכנו לנסוע דרומה כשהמון עם עומד בצדי הדרך, יורה באוויר וצועק דיר יאסין! דיר יאסין! ומחווה ביד תנועת שחיטה.

בשעות אחר הצהריים הגענו לחברון. ראש עיריית חברון, ג'עברי, שלא היה אוהב יהודים גדול, דרש מהלגיון לקבל אותנו לחסותו. למזלנו הלגיון סירב. לאחר שנערך חיפוש בבגדינו הוכנסנו לקומה השנייה בבניין המשטרה. כלאו אותנו בחדרים. כל אנשי עין צורים הצטופפו בחדר אחד, שהיו בו מזרונים דקים שזורים מרצועות בד ונקראים כפי

כשהירדנים ראו את התרמיל עליי הם
הוציאו אותי מהשורה ושילחו אותי לחברון

שבעות לפני כן יצאנו מירושלים

מאזנו ללוח הוא העובדה לכאור טובה, ובמקור טובה

למחנות הגיעה לשיר והחל משה שחזר וזכרנו וזכרנו

מנינו וההחלטה מנחנו יצאנו לשלחן השלחן השלחן

שנחשבו החלוצים לא יצאנו

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים החלוצים

הערבים "בורז'ה". העיפפות של שלושת ימי הקרב הכריעה אותנו וכולנו נשכבנו על המזרנים ונרדמנו. כלילה הגיעו אנשי משואות יצחק וכל יתר אנשי הגוש שנפלו בשבי. הבחורות והפצועים הועברו למשטרת בית לחם, בדרך לשחרורם על פי תנאי הכניעה, אולם בגלל הקרבות ברמת רחל נחסמה הדרך והם נאלצו להישאר כמה ימים במשטרת בית לחם, ולבסוף הביאו אותם למשטרת חברון. אנשי משואות יצחק לקחו איתם קופסאות שימורים ומזון אחד והתגררו בנו: "אתם הבאתם ספרים, תרבות ורוח, ואנחנו הבאנו דברים מעשיים יותר".

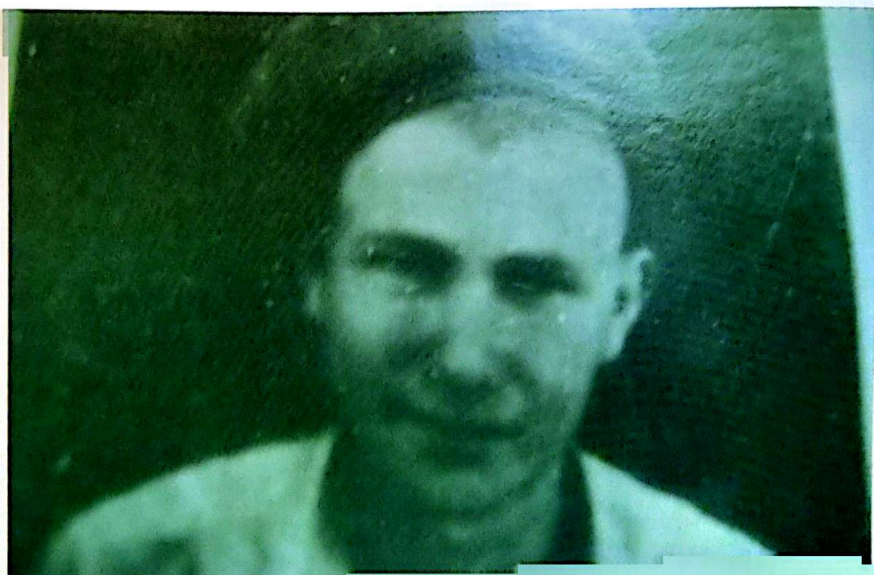
ההורים לא ידעו מה קרה לנו

התנאים הסניטרים במשטרת חברון היו קשים, והאוכל ניתן במשורה. מדי בוקר חיכינו בקוצר רוח ובתחושת רעב לרעש של אופני עגלת הברזל, שבישר את הבאת הפיתות והתמרים. היו שאכלו בבת אחת את כל המנה והיו שהותירו ממנה להמשך היום.

רובנו ילידי הארץ ויש לנו הורים בארץ ישראל. "קול ירושלים" (עוד לא היה "קול ישראל"), מודיע שיש קרבות בגוש עציון, יש הרוגים ויש פצועים, וההורים לא יודעים דבר. הדאגה והחששות היו קשים מנשוא, ואז באה הישועה ממקום בלתי צפוי. ראש העיר ג'עברי הציע לשחרר כמה שבויים שלנו בתמורה לבן אחיו שנתפס בידי ה"הגנה" בבאב אל ואד בדרכו מיפו לירושלים. את המשא ומתן ניהל בחור פיקח מאוד, צבינג'י מרבדים. הוא אמר לו "אנחנו בטח מסכימים לזה, אבל אין לנו סמכות להחליט את מי לשחרר. נעשה רשימה של כל השבויים, של כל הפצועים, ונשלח את זה איכשהו ליישוב ושם הם יחליטו". לא האמנו שיצא מזה משהו, אבל קיוונו שהרשימה הזאת תגיע ליישוב. עשינו רשימה, ובערב הגיע שיח' בדואי לחברון והעביר את הרשימה לקיבוץ גלאון. יעקב גורן, המא"ז של גלאון, קיבל אותה, ועוד

4 דיר יאסין - כשלושה שבועות לפני נפילת גוש עציון כבשו האצ"ל והלח"י את הכפר הערבי דיר יאסין ממערב לירושלים, ולפי השמועה נהרגו שם 150 נשים וילדים.

יהודה נוימן



קטעים מהדרך היו משובשים ונאלצנו לעשות אותם ברגל. מכיוון צפון מערב ראינו את חומת העיר העתיקה ואת העיר

במחנה את אנשי נהריים, שנשבו לפנייהם.

זה היה מחנה גדול, ובו עשרה טורי אוהלים, בכל טור תשעה אוהלים מסודרים. באמצע רחבת מסדרים, שקראנו לה "רחוב אלנבי", ובשוליים טיילת, שבה נהגנו אחר כך לנהל שיחות נפש. את אנשי עין צורים, כולל הבנות, שיכנו באוהלים האחרונים של טור ארבע. יצרנו משפחות פיקטיביות כדי שהבנות לא תהיינה לבד באוהל, ואותי "שירכו" לחברתנו רחל. שאר החברים שוכנו באוהל אחד ככל אוהל. מזרנים לא קיבלנו עדיין, אך מרוב עייפות נשכבנו לישון וקמנו עם אור ראשון.

אני חושב שאנחנו היינו השבויים היהודים הראשונים של העם היהודי שנלחם על ארץ ישראל, ונופל בשבי אחרי אלפיים שנה

העברית, ובלבנו חלפה מחשבה שאילו ידעו אנשי ה"הגנה" שאנחנו עוברים כאן, וראי היו מנסים לחלץ אותנו. אחרי כמה שעות של נסיעה בדרך המשובשת עלינו על כביש ירושלים-ים המלח.

עברנו את הירדן על גשר אלנבי ונסענו מזרחה. ובכל מקום נתקלנו כמוכּן באבנים וביריקות. עברנו את עמאן. יום קודם לכן חיל האוויר הפציץ אותה, והם היו עוד יותר נרגזים עלינו. עלינו על כביש עמאן-בגדד, עברנו את סאלט, זרקא... פה ושם היו בדרך מחנות צבא ויישובים דלים. אחרי העיירה מפרק ירדו המשאיות מהכביש הראשי לדרך עפר. מרחוק נראה מקבץ אורות - זו הייתה מגמת פנינו.

מחנה השבויים אום אל ג'מאל

הגענו למחנה אחרי חצות וירדנו מהמשאיות. מסביב לגדר המחנה עמדו "עמודי תלייה" שעליהם תלויים פנסי "לוקס". שמענו שמסתובבים אנשים במחנה ומדברים עברית. חשבנו שאולי אלה באמת אנשי נתניה או אנשי פתח תקווה. בסופו של דבר התברר שאלה אנשי העיר העתיקה, שנשבו והועברו ישר למחנה השבויים (הם נשבו אחריו, אך הועברו ישר למחנה השבויים). גם הם פגשו

יצאנו החוצה - עולם אחר לגמרי. מדבר. ופה יכול להסתכל ולהסתכל בלי סוף. מישור ענקי זרוע עמאן. בולת שחורות. מעבר לכביש העיר הנבטית אום אל ג'מאל, שעל שמה נקרא המחנה. לגבי פירוש השם יש חילופי דעות אם "ג'מאל" הוא יופי או גמלים. אנחנו קראנו לה דאגה "העיר השחורה", כי הייתה בנויה מאבני בזלת שחורות.

המחנה שכן על כביש עמאן-בגדד, תשעים קילומטר מהגבול העירקי, עשרה קילומטר מהגבול הסורי. במשך תקופת השבי היינו רואים בתחילת כל שבוע שיירות עירקיות נוסעות לחזית, לארץ ישראל, שמחים וצוהלים, ובסוף השבוע חוזרים עם פצועים ועם פצועים, והיה חשש רציני מאוד שהם יירו עלינו כאשר יעברו ליד המחנה שלנו. הצבא הירדני דאג לזה, וזה לא קרה אפילו פעם אחת.

הבנות שוחררו אחרי שלושה ימים

ביום ראשון, 6 ביוני, אחרי שלושה ימים ששהו הבנות במחנה, שחררו אותן, את הפצועים ואת ילדי העיר העתיקה. התלבטנו אם רצוי לשלוח את הבנות לבד, ולאור הניסיון הטוב שהיה לנו עם חיילי הלגיון, לא נותר לנו אלא לסמוך



השבויים במהלך טיול בוקר במחנה אום אל ג'מאל. באדיבות הארכיון לתולדות גוש עציון

עליהם גם הפעם. נשארנו ללא הבנות שאיתן צעדנו דרך כה ארוכה וקשה, אולם שמחנו מאוד על שחרורן.

אחד ממאפייני המדבר הוא "פטה מורגנה" - תופעה שבה ראינו מרחוק, מכיוון דרום מערב, מאגר מים, איילים, בעלי חיים רצים. כשראינו את זה אמרנו "הביאו אותנו לגן עדן ולא למחנה שבויים", אבל אחרי שתיים-שלוש כל המחנה הזה נמוג. כל בוקר חזרה התופעה הזאת ונעלמה, ואנו היינו שבים למציאות של מדבר וסופות חול ואבק, שהופיעו ונעלמו בבת אחת. כדי להתגונן מפניהן כיסינו את ראשינו בכאפיות מבר ערכי.

האוכל שקיבלנו היה דל למדי. לארוחת בוקר קיבלנו גבינה ותה וביסקוויטים מתולעים משאריות הצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה. העדפנו להשתמש בהם כחומר בעירה, ומהפחים שלהם עשינו קופסאות, מזוודות ופתילות לחימום.

רוב שעות היום הסתובבנו במחנה כשלגופנו רק מכנסי התעמלות שקיבלנו מהצלב האדום, וכך גם צילמו אותנו ושלחו את התמונות לארץ. מאחר שכולנו כחשנו מאוד עשתה התמונה רושם רע. "למסכנים האלה אין מה לאכול ומה ללבוש" אמרו בארץ, ושלחו אלינו חבילות מזון ובגדים.

בשעה תשע בערב כיבו את אורות המחנה, ועד הבוקר אסור היה לעזוב את האוהל.

הדמות הדומיננטית במחנה היה סרג'נט מייג'ור אבו עקאף. מצד אחד הוא היה סדיסט גדול, אבל מצד שני ידע לשמור עלינו. אפילו החיילים הירדנים פחדו ממנו, ואנחנו בוודאי פחדנו ממנו. הוא הוכיח את יכולתו בשני מקרים; האחד - כאשר חייל ירדני ירה לתוך המחנה והרג את חיים שר מרבדים, שנח באוהל. המקרה השני אירע כאשר לוחם מהעיר העתיקה ניסה לברוח. אבו עקאף העמיד אותנו בשורה

ונשא לפנינו נאום חוצב להבות על חובותינו כשבויים. בעקבות הירי הסכים מפקד המחנה, אבו עלי, שנחפור באוהלים שוחות כדי להתגונן מפני יריות של השומרים הירדנים ושל השיירות העירקיות שהיו חוזרות מהחזית חפויות ראש. יום אחד פשטה שמועה במחנה שמחליפים את אבו עקאף. ביום הפרידה הוא נפרד מהאנשים בדמעות. קשה היה לראות אותו ברגעים כאלה של חולשה.

במחנה השבויים היינו 682 איש. אני חושב שלא היה אי פעם מחנה כל כך מיוחד, מפני שהיו בו אנשי העיר העתיקה ונטורי קרתא, הקיצוניים מהם בהרבה, אנשי האצ"ל ואנשי הלח"י, אנשי רבדים מ"השומר הצעיר", ואנחנו באמצע - "הפועל המזרחי". היו גם שבויים מקרבות שונים ומאוחר יותר הצטרפו גם אנשי גזר.

המכתב שקיבל אחד השבויים ממשפחתו. באדיבות הארכיון לתולדות גוש עציון

התור לחלוקת אוכל במחנה. גבינה, תה וביסקוויטים מתולעים לארוחת בוקר. באדיבות הארכיון לתולדות גוש עציון



תן לנו לסדר את ענייני המחנה

וכמו בכל מקום, גם במחנה שבויים לא תמיד מסתדרים כל כך ביחד. למזלנו, היה לנו מפקד מחנה משלנו, יוסף בלושטיין, איש נהריים, שהיה לימים סגן ראש עיריית חיפה. יוסף היה בחור פיקח והסתדר עם הערבים מצוין. הוא ניגש למפקד המחנה הצ'רקי, אבו עלי, הממונה עלינו מטעם הצבא הירדני, ואמר לו "אם אתה רוצה שיהיה לך שקט במחנה, תן לנו לסדר את כל ענייני המחנה לבד. אתם תשמרו עלינו, תספרו אותנו, תעשו מה שאתם צריכים, אבל בענייני המחנה תן לנו להסתדר". והגוי הזה היה כנראה פיקח, והסכים לזה.

תקליטים של יפה ירקוני

הקמנו ועדות שונות שטיפלו בבעיות היום-יום: בית משפט עם סמכויות ביצוע, משטרה צבאית אחראית על החוק והסדר, על חלוקת המים והאוכל לשומרי כשרות



מפקד המחנה יוסף בלושטיין, חזק השבויים, דנציגר בן ה-92

הסגל הירדני של מחנה השבויים. באדיבות הארכיון לתולדות גוש עציון

ולמי שאינו שומר. בוועדת התרבות ישבו בין השאר בן ציון תומר⁵ ואוריאל אופק⁶, והיא הייתה אחראית על פעילות תרבותית ושיעורים. כמו כן היו ועדת כלכלה ומחסן בגדים. הירדנים אפשרו לנו להקים בית כנסת באוהל וגילו יחס הוגן לצורכי הדת שלנו. צוות רפואי, שכלל רופאים וחובשים משלנו, טיפל בנו. אפילו דגל המחנה היה לנו, והוא שמור אצלי עד היום, אבל מוכן ששם לא הנפנו אותו. הוצאנו גם עלון שנקרא "תיל" על שם גדרות החצר שהקיפו אותנו. כל שלושה שבועות קיבלנו חבילות מהאח"י. משאיש הצלב האדום היה מגיע, התרכזנו ברחבה שליד מחנה ומחנה וזעקנו "הביתה!". את החבילות חילקנו בין כל השבויים, ואת הכסף הכנסנו לקופה משותפת על מנת לרכוש ירקות ופירות מהסוחר הערבי שבא בקביעות. נהגנו לשמוע תקליטים ישראליים, ובמיוחד את יפה ירקוני. אשיריה עוררו בנו געגועים עזים לארץ.

אחד הדברים הראשונים שקיבלתי מהצלב האדום היה זוג תפילין, שחסרו לי מאז שאיבדתי את שלי בקרב האחרון במשלט אוכף המוכתר. התפילין היו בשקית כחולה שעליה נרקם "צבא הגנה לישראל". תפילין אלו משמשות אותי עד היום. לימים, במפגש השבויים בירדן ב-1996 לקחתי אותן והתפללתי שוב בירדן. מטעל נסגר.

הירדנים היו סופרים אותנו פעמיים ביום ובודקים אם מישהו ברח. היינו מתיישבים בשלוש, וחייל ירדני עובר וסופר אותנו. ובשביל חייל ירדני לספור 682, ולהתאים למציאות הייתה משימה מסובכת מאוד. פעם היו לו פחות מדי, פעם היו לו יותר מדי, לכן חלק מהבילוי של היום הייתה הספירה הזאת. כך נמשכה הספירה עד שאחד מאתנו היה קם והולך יחד אתו, ואז הכול היה מסתדר.

5 בן ציון תומר (1928-1998) - משורר, מחזאי ומתרגם עברי.
6 אוריאל אופק (1926-1987) - סופר ילדים, משורר ומתרגם עברי.





<
 יהודה נוימן מניף
 עם אורי שחק את
 דגל מחנה השבויים
 אום אל ג'מאל
 בירדן

לפנות ערב הגיעו משאית "צה"ל נהוגות ביד"גים
 ערבים, וכלילה יצאנו ל... נסענו כל הלילה...
 לכיוון מזרח ירושלים... בוקר הגענו ל... שער
 מנדלבוים במזרח ירושלים... שם חיכו לנו עבראללה תל,
 מפקד הלגיון, ומשה דיין, מפקד הצבאי של ירושלים.
 הם חתמו על העברת המשלוח והמחסום במעבר
 מנדלבוים התרומם.

התרגשות הייתה גדולה מאוד. גם היום, ממרחק של יותר
 משישים שנה, אני זוכר את המעמד. לראשונה ראינו חייל
 יהודי בצבא הגנה לישראל, מדים של "צה"ל, שוטר יהודי!

אני השתחררתי במחזור השלישי, של 120 לוחמים שבויים.
 היה עוד מחזור רביעי אחריו, שסגר את מחנה השבויים.

משה דיין חיכה לנו בשער מנדלבוים

ביום השחרור התגלחנו במשחת הגילוח "משעי", שריחה
 לא נעים. שמרנו אותה ליום זה, התרחצנו ולבשנו מדים
 של הצבא הבריטי שקיבלנו מהצלב האדום וארזנו את
 הציוד שצברנו במהלך השבי. עשרה חודשים קודם לכן
 נכנסנו למחנה בחוסר כול, ויצאנו ממנו ברכוש גדול.

שהירדנים ראו את התרמיל עליי הם הוציאו אותי מהשורה ושלחו אותי לחבוש חיילים לגיונרים
 שנפצעו בקרב מולנו כמה שעות לפני כן. ואתה כבר שכוי ולא יכול לסרב. אתה הולך

